

JAROSŁAW ROLEWSKI

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PRAWDA EMPIRYCZNA I PRAWDA TRANSCENDENTALNA W ONTOLOGII KANTA

Streszczenie: Artykuł prezentuje wybrane wątki teorii prawdy szczególnie istotne dla kantowskiej ontologii i związane głównie z pojęciami prawdy empirycznej (definiowanej klasycznie) oraz prawdy transcendentalnej (określanej koherencyjnie), relacji między nimi oraz metafizycznej i prewerytatywnej jedności formy wiedzy-o-świecie i „świata w znaczeniu transcendentalnym”, umożliwiającej dopiero wszelkie formy prawdziwości.

Słowa kluczowe: Kant, ontologia, prawdziwość, prawda empiryczna, prawda transcendentalna

Empirical and transcendental truth in Kantian ontology

Abstract: The chapter presents selected themes of the theory of truth that are particularly relevant to Kantian ontology and are mainly related with notions such as: empirical truth (classically defined) and transcendental truth (in terms of coherence) and the relationship between them; the metaphysical and pre-veritative unity of the knowledge-of-the-world and the “world in the transcendental sense”, which enable all forms of truth.

Keywords: Kant, ontology, truthfulness, empirical truth, transcendental truth

JACINTO RIVERA DE ROSALES

La Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madryt

TEORIA PRZEJAWÓW I PIĘĆ POGLĄDÓW NA ŚWIAT W TEORII WIEDZY JOHANNA GOTTLIEBA FICHTEGO

Streszczenie: Autor prezentuje systematyczne ujęcie centralnych zagadnień Fichteńskiej *Teorii Wiedzy* z 1804 roku. Koncentruje się na rozwiniętej przez Fichtego fenomenologii Absolutu w rozumieniu życia inteligibilnego. Kulminacją tego życia, to jest manifestacją bądź reprezentacją absolutnego bytu, jest ta sama Teoria Wiedzy *in specie*, to jest jako rezultat dedukcji koniecznego momentu całego systemu, zgodnie z *Teorią Wiedzy 1804*. W partiach końcowych zaprezentowano pięć Fichteńskich poglądów na świat (*Standpunkte des Lebens*), wpływających w całości z absolutnego i transcendentalnego „Bild” i obejmujących naturalizm, legalizm, moralność, religię i ostatecznie samą Teorię Wiedzy.

Słowa kluczowe: *Teoria Wiedzy 1804 (Wissenschaftslehre)*, teoria przejawów (*Erscheinungslehre*), pięć poglądów życia na świat, Johann Gottlieb Fichte, filozofia transcendentalna

The theory of appearances and five world views in Fichte's Science of Knowledge

Abstract: The author offers a systematic overview of the central issues of Fichte's *Science of Knowing 1804*². He focuses on how Fichte developed his phenomenology of the Absolute, conceptualized as intelligible life. The culmination of this life, that is a manifestation or an image of the absolute Being, is the same Science of Knowing *in specie* that is deduced as necessary final moment of the system in the last three lessons of the *Science of Knowing 1804*². The closing section refers to Fichte's five world views (*Standpunkte des Lebens*) which all originate from the absolute and transcendental „Bild”, and comprise naturalism, legality, morality, religion and, finally, the Science of Knowing itself.

Keywords: *Science of Knowing 1804 (Wissenschaftslehre)*, the theory of appearances (*Erscheinungslehre*), five world views, Johann Gottlieb Fichte, transcendental philosophy

EWA NOWAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

TRANSCENDENTALNE PRYNCYPIUM PRAWA: SAMOZOBOWIĄZANIE *VERSUS* PRZYMUS

Streszczenie: Autorka rewiduje transcendentalne pryncypium prawa publicznego pod kątem najbardziej kontrowersyjnego elementu Kantowskiego pojęcia prawa, jakim jest przymus: transcendentalny rozum praktyczny nie może legitymizować żadnej formy przymusu oprócz „przymusu racjonalności”, jeśli Teoria Prawa ma stanowić integralną część *Metafizyki Moralności*. Publiczny ład prawny uzyskuje tę legitymizację tylko wówczas, gdy spełnia trzy wymogi, szeroko omówione w tekście. Z kolei „hybrydowa” struktura pojęcia prawa u Kanta wprowadza elementy nieliczące z taką legitymizacją. Czy wobec tego transcendentalna teoria prawa jest do obrony jako przepis na tworzenie prawa, czy stanowi ona raczej „transcendentalny nonsens”?

Słowa kluczowe: Kant, transcendentalne pryncypium prawa publicznego, hybrydowe pojęcie prawa, przymus, spójność *Metafizyki Moralności*, krytyka rozumu krytykującego, Marek J. Siemek

On the transcendental principle of law: validity vs. coercion

Abstract: The chapter revises the foundations of Kant’s transcendental principle of public law. It formulates the following critical argument against the most controversial component of this principle, i.e. coercion: if the Doctrine of Law is to remain an integral part of the *Metaphysics of Morals*, neither reciprocal nor universalized real coercion can be justified by transcendental practical reason. A public legal order can be legitimised if and only if it meets three transcendental

prerequisites discussed in the chapter. Simultaneously, the “hybrid” composition of Kant’s concept of law (deliberately) allows nontranscendental components. Can the transcendental legal theory be effectively protected as governing the way in which the law is made, or it rather ends up as a „transcendental nonsense“¹?

Keywords: Kant, transcendental principle of public law, hybrid notion of law, coercion, unity of Metaphysics of Morals, critique of the criticizing reason, Marek J. Siemek

¹ Zob. J. Waldron, „*Transcendental nonsense*” and system in the law, „Columbia Law Review”, 100(1)/2000, s. 16–53.

JAN HARTMAN

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

O TAK ZWANYM PRYMACIE ROZUMU PRAKTYCZNEGO

Streszczenie: Prezentowany tekst ma na celu analizę dialektycznych relacji wiążących pary skorelowanych ze sobą kategorii: myślenia i działania, teoretyczności i praktyczności. Tłem dla tej analizy jest przegląd historycznych ukształtowań opozycji teoria–praktyka. Diagnoza ograniczeń i niebezpieczeństw związanych z nadużywaniem wspomnianych kategorii bądź brakiem należytej refleksyjnej kontroli nad ich dialektyczną współzależnością prowadzi do odkrycia moralnego i heurystycznego sensu tak zwanego prymatu rozumu praktycznego.

Słowa kluczowe: teoria i praktyka, dialektyka, prymat rozumu praktycznego

On the so-called primacy of practical reason

Abstract: This chapter provides an analysis of the dialectical relations binding pairs of mutually correlated categories: thinking and acting, as well as the dichotomy between theory and practice, which had always been topical in philosophy. The diagnosis of the limitations and dangers connected to the overuse of the above-mentioned categories, or to a lack of proper reflective control of their dialectical interrelation, leads to the discovery of the moral and heuristic meaning of the so-called primacy of practical reason.

Keywords: theory and practice, dialectics, primacy of practical reason

SIEMEK I FILOZOFIA TECHNIKI: DIALEKTYKA OŚWIECENIA A CHYTROŚĆ ROZUMU

Streszczenie: Celem rozdziału jest rekonstrukcja refleksji Marka Siemka o pojęciu technologii, modernizacji i znaczeniu rozumu instrumentalnego dla budowania ram społecznej intersubiektywności. Siemek, wykorzystując koncepcję chytrności rozumu zaczerpniętą z filozofii G. W. F. Hegla, argumentuje, że dialektyka rozumu immanentnie zakłada instrumentalność jako moment stawania się podmiotu i uzyskania wolności oraz zdolności do kontrolowania samego siebie. Polemizując z dialektyką oświecenia przedstawioną przez Horkheimera i Adorno i wskazując, że Hegel był myślicielem, który poprawnie rozpoznał kondycję nowoczesności, Siemek podejmuje rehabilitację koncepcji rozumu jako warunku możliwości krytycznego odwoływania się do nowoczesności.

Słowa kluczowe: rozum, instrumentalność, dialektyka oświecenia, chytrność rozumu, intersubiektywność, Siemek, Hegel, szkoła frankfurcka

Siemek and the philosophy of technology: the dialectic of enlightenment and the cunning of reason

Abstract: The aim of the chapter is the reconstruction of Marek Siemek's reflection on the concept of technology, modernization and the meaning of instrumental reason for building the framework of an intersubjective community. Siemek, using the concept of the cunning of reason inherited from the philosophy of G. W. F. Hegel, argues that the dialectic of reason immanently assumes instrumentality as the moment of becoming a subject and obtaining freedom

and the ability to control oneself. Polemicizing with the dialectic of enlightenment according to Horkheimer and Adorno, and indicating that Hegel was a thinker who correctly recognized the condition of modernity, Siemek realizes the rehabilitation of the concept of reason as the condition for the possibility of critical reference to modernity.

Keywords: reason, instrumentality, dialectic of enlightenment, cunning of reason, intersubjectivity, Siemek, Hegel, Frankfurt School

JAN WOLEŃSKI

Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie

EPISTEMOLOGIA I EPISTEMIKA PO RAZ WTÓRY

Streszczenie: Marek Siemek odróżnił poziom epistemiczny i poziom epistemologiczny. Argumentował, że epistemika nie jest epistemologią, ponieważ nie rozważa tego, co transcendentale w poznaniu. Z dzisiejszego przeważającego punktu widzenia poziom epistemiczny prowadzi do naturalizmu w teorii poznania, natomiast epistemologiczny punkt widzenia zaprzecza możliwości naturalizacji poznania. Niniejszy artykuł broni stanowiska, że naturalizacja epistemologii jest możliwa na poziomie epistemologicznym, aczkolwiek za cenę rezygnacji z pewnych tradycyjnych roszczeń transcendentalizmu.

Słowa kluczowe: epistemologia, epistemika, naturalizm, transcendentalność

Epistemology and epistemics revisited

Abstract: Marek Siemek distinguished epistemological level and epistemic level. He argued that epistemics is not epistemology, because the former does not consider what is transcendental in knowledge. According to the prevailing contemporary view, the epistemic level leads to naturalism in the theory of knowledge, but, on the other hand, the epistemological point of view denies naturalization. The present paper defends the position that naturalization is possible at the epistemological level, but it requires a resignation from some traditional claims of transcendentalism.

Keywords: epistemology, epistemics, naturalism, transcendentalism

FREGE JAKO HERMENEUTA

Streszczenie: Autor wprowadza czytelnika w późny okres filozoficznej działalności Gottloba Fregego, zwany hermeneutycznym. Wcześniejsze jej etapy, w tym logiczny, semantyczny i filozoficzno-językowy, upodobała sobie filozofia analityczna. Późny Frege eksplorował rozmaite typy rozumienia, w tym rozumienie domyślne i twórcze. Zgodnie z jego objaśnieniami, umysł potrzebuje tak zwanych wskazówek „protreptycznych” na przykład wtedy, gdy stara się dociec znaczenia prostych wyrażeń, uznanych przez Fregego za niedefiniowalne, takich jak prawda, wartość etc. Próby ich zdefiniowania kończą się zwykle fiaskiem (*kommt Unsinn heraus*). Docieranie do ich znaczenia wymaga obrania innej drogi, włącznie z „przychylnością”, życzliwością i „kurtuazją” semantyczną (*entgegenkommendes Verstehen*). Także akwizycja języka u niemowląt związana jest z rozumieniem „radykalnym”, dla którego porównywalne założenia podali Frege i Quine. Autor oferuje systematyczny wgląd w propozycje teoretyczne późnego Fregego.

Słowa kluczowe: Gottlob Frege, hermeneutyka, semantyka, znaczenie, rozumienie radykalne, rozumienie domyślne, rozumienie przychylnie, *entgegenkommendes Verstehen*, znaczenie przypuszczalne

Frege as a hermeneutic philosopher

Abstract: The author reveals the final period of Gottlob Frege's philosophical activity to be that of a hermeneutical thinker. His logic, semantics and philosophy of language are beloved by analytical philosophy. However, Frege explored several types of comprehension, including implicit, guessing and creative comprehension. According to his hermeneutical propedeutics, the so-called „protreptic”

elucidation will be required when our mind faces nondefinable primitive terms. Defining them results in nonsense (*kommt Unsinn heraus*). Hence we have to find another way to their meaning, either based on „good will“ and „courtesy-based“ interpretation (*entgegenkommendes Verstehen*). Also first language acquisition requires „radical comprehension“ from preverbal infants. The author compares corresponding approaches in Frege and Quine, and delivers a systematic overview of Frege’s late theoretical attempts.

Keywords: Gottlob Frege, hermeneutics, semantics, meaning, radical comprehension, courtesy-based comprehension, *entgegenkommendes Verstehen*, presumable meaning

MARCO IVALDO

Università degli Studi di Napoli Federico II

TRANSCENDENTALIZM FICHTEGO W PERSPEKTYWIE MARKA J. SIEMKA

Streszczenie: Rozdział prezentuje oryginalną interpretację ontologii wiedzy u Fichtego, dokonaną przez Marka J. Siemka. Interpretacji tej Siemek dokonał za sprawą radykalnego odczytania Kantowskiej filozofii transcendentalnej. Według Siemka, „przedmiotem” refleksji transcendentalnej jest sama ludzka wiedza i czynność poznawcza. Transcendentalizm zerwał z anachroniczną dychotomią podmiotu–przedmiotu i zastąpił ten schemat aktywnością ludzkiego umysłu, która nadaje myślową strukturę i kształt wszelkim wytworom ludzkiej inteligencji. W swej książce *Idea transcendentalizmu u Fichtego i Kanta* (wydanie niemieckie 1984) Siemek wyeksponował przełomowe przejście z poziomu *episteme* do epistemologicznego „pola” jako punktu dojścia Teorii Wiedzy (*Wissenschaftslehre*), *implicite* założonego już pioniersko przez Kanta. Autor systematycznie bada podstawowe założenia epistemologicznej koncepcji Siemka, podkreślając przy tym jej nowatorskość i aktualność.

Słowa kluczowe: Kant, Fichte, transcendentalizm, epistemiczna relacja podmiot–przedmiot, pole epistemologiczne, Teoria Wiedzy, Marek J. Siemek

Marek J. Siemek’s interpretation of Fichtean transcendentalism

Abstract: The chapter presents Marek J. Siemek’s original interpretation of the Fichtean ontology of knowing and knowledge, as developed on the basis of a radical reading of Kant’s transcendental philosophy. According to Siemek, the ‘object’ of transcendental reflection is human knowledge itself, hence,

transcendentalism broke with the old-fashioned subject–object dualist schema and replaced it with the power of the human mind’s activity, which gives structure and shape to all the results of human intelligence. In his book *The idea of transcendentalism by Fichte and Kant* (German edition 1984), Siemek expounded his groundbreaking transition from the epistemic to epistemological “field” as a result of the Science of Knowing (*Wissenschaftslehre*), already implicitly pioneered by Kant. The author systematically examines the foundations of Siemek’s epistemological approach and emphasizes its topicality.

Keywords: Kant, Fichte, transcendentalism, epistemic subject–object relationship, epistemological field, Science of Knowing, Marek J. Siemek

MARIO MARINO

Brandenburgische Technische Universität Cottbus – Senftenberg

„ASPOŁECZNA TOWARZYSKOŚĆ” I LUDZKIE POŻĄDANIE: KANT, HERDER I HEMSTERHUIS O ANTAGONIZMIE WŁADAJĄCYM ŚWIATEM I LUDZKIM DUCHEM

Streszczenie: W dziejach filozofii powszechnie znana Kantowska formuła „aspołecznej towarzyskości” rozważana jest w szerszym kontekście – mianowicie jako współwystępowanie w naturze, u ludzkich istot, a także w historii dwóch przeciwnych tendencji. Jedna z nich objawia się jako skłonność do stowarzyszenia się z innymi, druga zaś jako skłonność do zamykania się we własnym towarzystwie. Dwoistość ta odłania się nie tylko w filozofii praktycznej i psychologii, ale także w ontologii i metafizyce przyrody. Lektura niepublikowanych rękopisów Herdera zdradza, że ich autor znakomicie orientował się w Kantowskiej filozofii dziejów i koncepcji „aspołecznej towarzyskości”. To właśnie jest punktem wyjścia niniejszego eseju także w świetle polemiki Herdera z Kantem i jego fascynacji metafizyką pożądania u Hemsterhuisa. Kulminacyjne zagadnienia eseju to 1) antropologiczne podłoże władzy politycznej *versus* wolność; 2) istota i nieodzowność instytucji, w tym państwa; 3) kontrowersyjna nadrzędność prawa i kultury w życiu człowieka; 4) ontologiczno-moralny prymat jednostki nad abstrakcyjnymi normami i totalnymi instytucjami.

Słowa kluczowe: Immanuel Kant, Frans Hemsterhuis, Johann Gottfried Herder, aspołeczna towarzyskość (*ungesellige Geselligkeit*), ludzka natura a wolność *versus* panowanie, filozofia dziejów, metafizyka pożądania

„Unsocial sociability“ and human desire: Kant, Herder and Hemsterhuis on the antagonistic tendencies in the universe and in the human spirit

Abstract: Immanuel Kant's well known formulation of „unsocial sociability“ (*ungesellige Geselligkeit*) stands in the history of philosophy for an actually larger question – the coexistence in nature, human beings and history of two opposite tendencies: i.e. that towards unification and that to self-relationship – involving not only practical philosophy and the philosophy of history but also psychology, ontology and the metaphysics of nature. After showing on the basis of unpublished manuscripts Herder's deep awareness of both Kant's philosophy of history and the related theory of unsocial sociability, the chapter focuses on some of these aspects, by analyzing on the one hand Kant's and Herder's dispute about history, and on the other hand Hemsterhuis' metaphysics of desire and Herder's commentary. Special attention is devoted to issues such as: 1) the anthropological foundation of both political domination vs. human freedom; 2) the essence and necessity of state institutions; 3) the controversy over the superiority of law or culture in human life; and 4) the ontological and moral primacy of the individual over abstract norms and totalizing institutions.

Keywords: Immanuel Kant, Frans Hemsterhuis, Johann Gottfried Herder, unsocial sociability (*ungesellige Geselligkeit*), human nature and freedom vs. domination, philosophy of history, metaphysics of desire

„NIGDY NIE BYLIŚMY PODMIOTAMI“: UWAGI W KWESTII „ŚMIERCI PODMIOTU“

Streszczenie: Uznając, że postmodernistyczny slogan o „śmierci podmiotu” jest nieuzasadniony, ponieważ „nigdy nie byliśmy podmiotami”, autor podąża w pierwszej części swego eseju pod prąd dzisiejszej filozofii. Nietzsche, Heidegger i Foucault uczynili wiele na rzecz erozji podmiotu. Według Nietzschego, każdy czyn zakłada istnienie „czyńcy”; Heidegger wprowadza pojęcie *hypokeimenon*, jednak to Foucault odrzucił podmiot w sposób najbardziej spektakularny – po to, by później przywrócić go do łask. Druga część eseju poświęcona jest podmiotowości u Hegla. Indywidualny podmiot nie jest tu pochłonięty przez ducha powszechnego czy Absolut. Przeciwnie, indywidualność może się przejawiać dopiero za sprawą powszechności: jest ona tutaj, a zarazem nie jest tym, co subiektywne. Kluczowe w Heglowskiej koncepcji podmiotowości jest to, że nie ma w niej – inaczej aniżeli w przedmiocie – nic stałego ani trwałego. Nie ulega ona „obiektywizacji” nawet jako twórca/autor; po prostu przelewa w dzieło całą „naturę” swej indywidualności. Dla Hegla podmiot jest zaledwie formalnym aspektem działania. Tym samym to właśnie Hegla uznać należy za prekursora „śmierci podmiotu”.

Słowa kluczowe: śmierć podmiotu, podmiotowość, Hegel, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Latour

**„We have never been subjects“:
remarks on the „death of the subject“**

Abstract: Going against the mainstream, the author claims the postmodern slogan announcing the „death of the subject“ to be unfounded. To justify his hypothesis that we have never been subjects, the author argues along with Nietzsche, Heidegger and Foucault, as iconic contributors to the idea of eroding subjectivity. According to Nietzsche, each deed requires its agent, so the latter must be invented. Heidegger introduced his notion of *hypokeimenon*. Foucault first refused – and then reintroduced – the subject: the author is more than a projection, he said. The second part of the chapter addresses Hegel’s notion of the subject from a broad perspective. In Hegel, the individual subject is not just sublated by the universal spirit or the Absolute. Rather, the individuality only appears in the universality, it is subjective and, simultaneously, it is not. What is essential in Hegel’s concept of subjectivity is that unlike the object, the subject does not incorporate stability and persistency. She does not even ‘objectify’ herself as an artist/author; she just puts her entire individual character into her artwork. To Hegel, the subject is only a formal aspect of acting. The author shows that Hegel was the very first protagonist of the „death of the subject“.

Keywords: the death of the subject, subjectivity, Hegel, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Latour

MARKS A TEORIA WIEDZY ODZWIERCIEDLONEJ

Streszczenie: Stanowisko Marksa kształtowało się w dialogu z Heglem, który na zawsze pozostał dlań punktem odniesienia. Dlatego błędem jest przyjmować, że myślenie Marksa kiedykolwiek się z heglizmu uwolniło, zwłaszcza na poziomie refleksji ekonomicznej – nawet jeśli w pewnym momencie jego intelektualna trajektoria zdaje się osiągać pełną emancypację w stosunku do Hegla, jak uważał Engels, a później także wielu marksistów, w tym Althusser. Jest wreszcie radykalnym błędem przypisywać Marksowi to, co marksiści nazywali teorią wiedzy odzwierciedlonej. Teorię taką wyznawali Engels i Lenin, i to za ich sprawą stała się ona centralnym elementem marksistowskiej teorii poznania. Tymczasem Marks nigdzie jej nie artykułuje ani też nie broni. Autor eseju argumentuje za rewizją i odrzuceniem kolejnego marksistowskiego mitu, jaki przywarł do Marksa i wpływał dotąd na jego postrzeganie.

Słowa kluczowe: Marks, marksizm, Engels, dialektyka, wiedza odzwierciedlona, teoria odbicia, Hegel

Marx and the reflection theory of knowledge

Abstract: Marx's position emerges in an ongoing dialogue with Hegel whom he never leaves behind. It is hence false to think that Marx's overall position, specifically including Marxian economics, is, as is sometimes claimed, independent of his reading of Hegel. It is false as well that at a certain point in his intellectual trajectory, as Engels implies, and many Marxists, for instance Althusser, believe, Marx was finally able to free himself from philosophy in simply leaving Hegel

behind. It is finally false to believe that Marx relies on what many Marxists call a reflection theory of knowledge. This view, which was adopted by Engels and Lenin, is a central element in Marxist theory of knowledge. Though this view is often attributed to Marx, it is never defended by him. This paper argues that, if our interest lies in understanding Marx's position, since the reflection theory of knowledge has no basis at all in Marx's writings, we should turn away from this Marxist myth.

Keywords: Marx, Marxism, Engels, dialectic, reflection theory, Hegel

CZY POLITYKA JEST W STANIE POSKROMIĆ EKONOMIĘ?

Streszczenie: W książce *Vernunft und Intersubjektivität* Marek J. Siemek starał się wypracować „podstawy tożsamości europejskiej”, czerpiąc przy tym z rozumnej relacji, jaką stanowi intersubiektywność. Sama tożsamość wyrasta z praktycznej filozofii greckiego antyku, zwłaszcza z etyki, pedagogiki i polityki. Przez pryzmat tych dziedzin – a także toposu klasycznej filozofii niemieckiej – definiował Siemek tak podstawowe greckie pojęcia, jak *polis* i *logos*, aby w ich kontekście semantycznym na nowo postawić pytanie o jedność Europy. Niniejszy rozdział eksploruje szereg zagadnień filozofii politycznej z tej samej perspektywy.

Słowa kluczowe: *polis*, *logos*, *oikos*, polityka versus ekonomia, Platon, Arystoteles, Hegel, Marks, Siemek

Is politics able to subdue economics?

Abstract: In his book *Vernunft und Intersubjektivität* [Reason and Intersubjectivity] Marek Siemek tried to elaborate the “foundations of European identity”, which originated from reasonable intersubjectivity. This identity emerged from the times of ancient Greek, above all in practical philosophy, especially in ethics, pedagogy and politics. These are the domains that Siemek shed light on through the prism of fundamental Greece concepts, such as *polis* and *logos*, to then – mainly within the *topos* of classical German philosophy – address the contemporary question of the unity of Europe. This chapter explores the issues of political philosophy from this perspective.

Keywords: *polis*, *logos*, *oikos*, politics versus economics, Plato, Aristotle, Hegel, Marx, Siemek

PIOTR W. JUCHACZ

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**W POSZUKIWANIU PRAWOŚCI.
ANALIZA FILOZOFICZNA
DIALOGU SOKRATESA Z KEFALOSEM
W I KSIĘDZE *POLITEI* PLATONA (328B–331D)**

Profesorowi Markowi J. Siemkowi
w podziękę za wszystko, czego się od niego nauczyłem

Streszczenie: W artykule poddaje się szczegółowej analizie filozoficznej dialog Sokratesa z Kefalosem w I księdze *Politei* Platona (328b–331d). W pierwszej części artykułu dialog filozofa z kupcem zostaje osadzony w szerokim kontekście: po pierwsze, kultury publicznej stanowiącej zaplecze rozważań z filozofii moralnej; po drugie, genealogii pojęcia *dikaiošyne* w myśli greckiej, oraz po trzecie, miejsca tego dialogu w strukturze I księgi *Politei*. Następnie rozważania skupiają się na analizie znaczenia miejsca akcji, politycznego kontekstu rozmowy oraz biorących w niej udział osób. W kolejnych częściach szczegółowej analizie poddane zostają odpowiedzi Kefalosa na cztery pytania sformułowane przez Sokratesa: Jaka jest starość? Jakie jest znaczenie posiadania majątku na starość? Jakie jest pochodzenie majątku Kefalosa? oraz Jakie największe dobro wyniósł Kefalos z tego, że posiada wielki majątek? W kolejnej części artykułu definicja prawości Kefalosa zestawiona zostaje z wcześniejszą tradycją rozważań nad sprawiedliwym postępowaniem (Herodot). Na zakończenie autor przedstawia analizę dokonanej przez Sokratesa krytyki tejże definicji.

Słowa kluczowe: *Politeia* Platona, *dikaiošyne*, Sokrates, Kefalos, prawość, sprawiedliwość

In search of “righteousness”. A Philosophical analysis of Socrates and Cephalus’ deliberation in Book I of Plato’s Republic (328b-331d)

Abstract: The chapter provides a detailed philosophical analysis of the dialogue between Socrates and Cephalus in the first book of Plato’s *The Republic* (328b–331d). In the first part of the paper, this dialogue between the philosopher Socrates and the merchant Cephalus is considered in a broad context, in which the following issues are tackled, firstly: public culture as the backbone of moral philosophy; secondly, the genealogy of the concept of *dikaiosyne* in Greek thought; and thirdly, the place of this dialogue in the structure of the first book of *The Republic*. Next, the considerations focus on the significance of the setting, the political context of the dialogue and the people participating in it. In the subsequent sections the analysis focuses on the four questions that Socrates poses to Cephalus: What is old age like? What is the importance of having wealth in old age? How did he come by his fortune? And what was the greatest advantage he got from being wealthy? In the last section of the chapter, the definition of righteousness provided by Cephalus is first juxtaposed with the considerations on just or right conduct from the earlier tradition (Herodotus), and then Socrates’ criticism of this definition is analyzed.

Keywords: *Platos’ Republic*, Socrates, Cephalus, *dikaiosyne*, righteousness

ERZSÉBET RÓZSA
Debreceni Egyetem

OD MIŁOŚCI DO UZNANIA. HISTORYCZNA EWOLUCJA HEGLOWSKIEJ KONCEPCJI INTERSUBIEKTYWNOŚCI

Streszczenie: Autorka, zainspirowana książką Marka Siemka *Von Marx zu Hegel. Zum sozialphilosophischen Selbstverständnis der Moderne*, odśladania dwojakiego rodzaju nowoczesną intersubiektywność u Hegla. Pierwszy rodzaj – a mianowicie miłość – Hegel eksplorował w pismach okresu frankfurckiego. W późniejszym okresie niemal całą uwagę skupiał na wzajemnym uznaniu w kontekście prawa. Autorka uważa, że miłość w swojej niezapośredniczonej naturze stanowi najpierwsze ujęcie intersubiektywności u Hegla, przesłonięte następnie przez inne aspekty tej ostatniej, opisane w pismach jenajskich (zwłaszcza *Fenomenologii ducha*), w tym aspekty ontologiczne, fenomenologiczne, ekonomiczne, obywatelskie i prawne.

Słowa kluczowe: Hegel, okres frankfurcki u Hegla, pojęcie miłości, wzajemne uznanie, ewolucja intersubiektywności, Marek Siemek

From love to recognition. On the historical evolution of Hegel's conception of intersubjectivity

Abstract: The author firstly refers to Marek Siemek's book *Von Marx zu Hegel. Zum sozialphilosophischen Selbstverständnis der Moderne* as moving her to reflect on the two kinds of modern intersubjectivity found in Hegel, namely on the love explored in Hegel's writings in his Frankfurt period, and, then, on

reciprocal recognition as the core foundation of modern society and its legal framework. The author claims that love is Hegel's very original and powerful approach to the intersubjectivity. Later (beginning with the Jena writings, including *The Phenomenology of Mind*) love will be clouded by other aspects of intersubjective relationships, e.g., ontological, phenomenological, economic, civic, legal etc. which no longer expose the immediate nature of love.

Keywords: Hegel, Frankfurt period in Hegel's thinking, concept of love, reciprocal recognition, evolving intersubjectivity, Marek Siemek

POKUSY ROZUMU. ROMANTYZM W TRADYCJACH EUROPEJSKIEJ NOWOCZESNOŚCI – NA PRZYKŁADZIE NIEMIEC I POLSKI

Streszczenie: Polska i Niemcy dzielą wiele doświadczeń historycznych, a z drugiej strony różnią się pod względem kulturowym i politycznym – temu właśnie poświęcono poniższy esej. Transformacja 1989/1990 stworzyła nową sytuację, w której te odmienne kultury mogły się nawzajem usłyszeć i przyjrzeć swym tożsamościom. Wyrazem tej przemiany był też nagły wzrost znaczenia „kultury”: jej pojęcie zaczęło zastępować inne, takie jak „społeczeństwo” i „społeczeństwo obywatelskie”. Dało się to zaobserwować w ówczesnych debatach publicznych, próbach ponownego samodefiniowania, a także w nauce. Dzięki nowemu, wzajemnemu odbiorowi obie strony odkrywały coś, co łączyło je od dawna, mianowicie „Europę”. Rok 1989 był wydarzeniem unikalnym, nazwanym przeze mnie „sytuacją charyzmatyczną”. Równolegle ożywały rozmaite odmiany „romantyczności”, a to przede wszystkim z racji ich oczyszczającego i uszlachetniającego potencjału – ale nie tylko, jak wykazały doświadczenia polskie i niemieckie. Poddaję je tutaj refleksji, nawiązując *explicite* do ideosfery Marka Siemka.

Słowa kluczowe: modernizacja, sąsiedztwo Polski i Niemiec, transformacja 1989/1990, sytuacja charyzmatyczna, romantyczność, „Sonderweg”, tożsamości kulturowe, wzajemny odbiór, intelektualista jako romantyk, Marek Siemek

The temptations of reason. Romanticism in modern European traditions – illustrated by Germany and Poland

Abstract: Germany's and Poland's historical and experiential being side by side and, at the same time, juxtaposed with cultural and political differences makes the content of this chapter. The transformations of 1989/90 led to a new situation in which different cultures could finally hear each other and confront their identities. The sudden increase in the importance of „culture“ – which in public debates, attempts at a new self-determination, and in science, replaced the term „society“/„civil society“ – also was expression of these changes. The new, reciprocal attentiveness rediscovered what had been common for a long time, namely „Europe“. 1989 was a unique event, which I refer to as a charismatic situation. At the same time, various forms of „romanticism“ were revived, above all in its kathartic and perfecting function – but also other forms, which were similarly manifested in Polish and German context. In my chapter, I discuss these, with explicit reference to the ideas of Marek Siemek.

Keywords: modernisation, Germany and Poland's neighborhood, transition 1989/1990, charismatic situation, romanticism, „Sonderweg“, cultural identities, reciprocal comprehension, the intellectual-as-a-romanticist, Marek Siemek

ELLEN DRÜNERT
Hamburg

WSCHÓD W NAS

Streszczenie: Rozdział przywołuje autobiograficzne doświadczenie autorki, to jest jej spotkanie z Markiem Siemkiem na konferencji „Jedne i drugie Niemcy”, zorganizowanej przez Evangelische Akademie Loccum w 1993 roku. To tam Siemek wygłosił swój słynny *statement*, w którym argumentował, że jedyną drogą dla obywateli Europy Wschodniej po „przewrocie” jest racjonalność, normatywność i gwarantowane przez wspólną zjednoczoną Europę instytucje. W tym historycznym momencie autorka gromadziła analogiczne doświadczenia jako naoczny świadek ponownego Zjednoczenia Niemiec Wschodnich i Zachodnich. Obserwowała też transformacje zachodzące w krajach afrykańskich, azjatyckich i południowoamerykańskich. Założyła i prowadziła w tym czasie w landzie Turyngia ważną instytucję wspierającą proces integracji Wschodu z Zachodem. Rozpoczęte w Loccum, pełne pasji dyskusje z Markiem Siemkiem zaowocowały trwałą przyjaźnią. Jego *statement* zapoczątkował szereg publikacji na temat relatywności i płynności granicy pomiędzy Wschodem i Zachodem. Uzmysławiają one, że „Wschód” jest raczej stanem umysłu, a także miarą racjonalności i wiarygodności instytucji społecznych.

Słowa kluczowe: napięcie Wschód–Zachód, powtórne Zjednoczenie Niemiec, przewrót (*Wende*), instytucje europejskie, *statement* z Loccum, Marek J. Siemek

The East in ourselves

Abstract: The chapter refers to an autobiographical event, namely the meeting of the author with Marek Siemek at the conference entitled „Das eine und das

andere Deutschland“, organized by Evangelische Akademie Loccum in 1993. It was here that Siemek delivered his important *Statement*, in which he argued that the only way forward for Eastern European citizens after „Die Wende“ is rationality, normativity and institutions guaranteed by the common United Europe. At that historical moment, the author herself had her own parallel experiences with the reunion of Eastern and Western Germany, and she witnessed transformations in African, Asian, and Latin-American countries. The author grounded and guided an international organisation in The Free State of Thuringia for the sake of integration across East–West divisions. The passionate discussions at Loccum cemented this new friendship for good. Siemek’s *Statement* gave rise to a series of articles that illustrate the relativity and fluidity of the border between East and West in all of us, for the East is a state of mind and the measure of social institutions’ rationality and credibility.

Keywords: East–West tension, Wende, German Reunion, European institutions, Marek Siemek, Loccum Statement, East as a state of mind, East as a measure of social institutions’ rationality and credibility

LUDGER KÜHNHARDT

Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn

CZY ISTNIEJE FILOZOFIA POLITYCZNA ZJEDNOCZONEJ EUROPY?

Streszczenie: Przyszłość rozstrzygnie o tym, czy Unia Europejska rozwinie własną i swoistą dla niej filozofię polityczną¹. Jednak już dziś niektóre trendy rozwojowe zapowiadają niektóre nowe jej właściwości: są one strukturalnie odmienne lub asymetryczne względem treści, do jakich przyzwyczyła nas dotychczasowa ewolucja podstawowych kategorii filozofii politycznej, zwłaszcza w kontekście kształtowania się europejskiego modelu państwowości. W eseju tym rozważam przykłady, które zachęcają do intensyfikacji badań, ale już w swoim obecnym kształcie mogą zachęcić do odkrywczego namysłu nad istotą i procesem integracji europejskiej jako najbardziej unikalnego zjawiska w całej najnowszej, dwudziestowiecznej historii politycznej.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, zjednoczona Europa, filozofia polityczna

Is there a political philosophy of the European Union?

Abstract: The future will show whether or not the European Union is developing a political philosophy of its own. But the current trend indicates several interesting features which are structurally different, or asymmetric, to experiences with the evolution of key notions of political philosophy today, comparing them

¹ Przekładu dokonano za zgodą autora na podstawie oryginału w języku angielskim, opublikowanego w „Dialogue & Universalism”, 2/2016, s. 7–20, a także za zgodą redakcji czasopisma.

to the historical dynamics of statehood in the European context. The chapter gives examples which call for deepened research and provides stimulating material for a new and innovative reflection on the process and substance of European integration, this most unique feature of political history in the course of the 20th century.

Keywords: European Union, united Europe, political philosophy

OTFRIED HÖFFE

Eberhard Karls Universität Tübingen

OD OBYWATELSTWA MINIMALNEGO DO OBYWATELSTWA KOSMOPOLITYCZNEGO. REFLEKSJE NAD TOŻSAMOŚCIĄ OBYWATELA W KULTURZE ZACHODU

Streszczenie: Przez długi czas filozofia polityczna zajmowała się głównie instytucjami i systemami społecznymi, pod pojęciem polityki rozumiejąc przede wszystkim spór o władzę i interesy. Tym samym straciła ona z pola widzenia pewien ważny fakt: że mianowicie istnieją jednostkowe podmioty, od których – przynajmniej w warunkach demokracji – początek bierze wszelka władza polityczna. Przeoczenie to naprowadza na zagadnienie tożsamości obywatelskiej. Pytając o nią, koncentrujemy się na obywatelstwie, które nie ogranicza się do wąskiej, politycznej formuły (*Staatsbürger*). Nawet ci, którzy uważają, że bycie obywatelem w sensie politycznym stanowi najważniejszy aspekt kondycji obywatelskiej, nie powinni spuszczać z oczu innych aspektów, takich jak tożsamość obywatelska – a to w szczególności dlatego, że aspekty te stanowią niezbędne podłoże do stania się obywatelem w rozumieniu politycznym. Autor dokonuje przeglądu wszystkich współcześnie doniosłych aspektów obywatelstwa.

Słowa kluczowe: obywatelstwo, kondycja obywatelska, obywatel minimalny, obywatel świata, obywatel aktywny, obywatel oburzony, obywatel nieposłuszny, międzykulturowość, polityka

From minimal citizen to world citizen. On western civic identity

Abstract: For a long time, political philosophy was mainly concerned with social institutions and systems. Politics was thus treated as a quarrel over interests and power. However, this neglected the fact that there are subjects from which, at least in democracies, all political authority emanates. This negligence leads us

to the topic of civic identity. The crucial subject in question, the citizen, shall not be limited to a narrow conception of the citizen as the political citizen (*Staatsbürger*). Even those who think that being a political citizen is the most important aspect of being a citizen should not forego other aspects of civic identity, especially because these aspects have a bearing on the notion of being a political citizen. The author revisits all kinds of citizenry today.

Keywords: citizenry, citizenship, minimal citizen, world citizen, active citizen, rebel citizen, disobedient citizen, interculturalism, politics